

Impak Perbelanjaan Rancangan Malaysia Lima Tahun ke atas Sektor Pertanian dan Kemiskinan: Analisa Empat Dekad

Ahmad Zubir Ibrahim*

Samihah Khalil @ Halim

Kolej Undang-Undang, Kerajaan dan Antarabangsa, Universiti Utara Malaysia

*Corresponding author; email: azubir@uum.edu.my

ABSTRAK

Rancangan Malaysia Lima Tahun merupakan pemangkin utama dalam pembangunan masyarakat dan pembasmian kemiskinan luar bandar. Artikel ini menganalisa perbelanjaan rancangan-rancangan Malaysia lima tahun ke atas sektor pertanian dan mengenal pasti sumbangan sektor pertanian terhadap kadar kemiskinan. Alokasi perbelanjaan sektor pertanian adalah besar kerana ia melibatkan perbelanjaan modal seperti penyediaan prasarana pertanian, sumbangan subsidi, pembangunan agensi-agensi pertanian dan pembangunan teknologi pertanian. Kajian mendapati terdapat empat kelompok program perbelanjaan utama iaitu program pembangunan tanah baru, pembangunan dan pemodenan sektor pertanian, khidmat sokongan pertanian dan memperkasakan sektor pertanian menjadi pilihan kerajaan untuk mempertingkatkan taraf hidup masyarakat luar bandar. Walaupun pembangunan tanah baru membantu masyarakat luar bandar memperoleh tanah dan sumber pendapatan yang mana perbelanjaan kerajaan adalah yang paling ketara, namun pemodenan sektor pertanian adalah penyumbang utama kepada peningkatan taraf hidup golongan ini. Kesan daripada perlaksanaan program ini telah menunjukkan impak yang besar dalam mengurangkan taraf kemiskinan hidup mereka.

Katakunci: *pembangunan masyarakat, pembasmian kemiskinan, luar bandar, pembangunan tanah baru*

The Impact of Five-Year Malaysia Plan Expenditure on Agricultural Sector and Poverty: Four Decade Analysis

ABSTRACT

The Five-Year Malaysia Plans have become the main catalyst in the development of the society and the eradication of rural poverty. This article analyzes the expenditure for the five-year Malaysia plans on the agricultural sector and identifying its contribution towards the rate of poverty. The expenditure allocations on the agricultural sector were relatively large because it encompassed capital expenses such as the provision of agricultural infrastructure, the provision of subsidies, the development of agricultural agencies, and the development of agricultural technologies. The study found that expenditures on four major program clusters, that is, the new land development program, development and modernization of agricultural sector, agricultural extension services, and enhancement of agricultural sector have become the priority in increasing the living standards of the rural society. Although the new land development program assisted the rural society to acquire land and sources of income, whereby the public expenditures were the highest, nevertheless, the modernization of the agricultural sector was the major contributor towards the enhancement of the living standards of the rural folks. The implementation of this program has shown a significant impact in reducing the level of poverty.

Keywords: *society development, eradication of poverty, rural, new land development*

PENGENALAN

”Kerajaan amat komited terhadap usaha memajukan sektor pertanian kerana sektor ini mempunyai masa depan yang cerah walaupun berhadapan dengan pelbagai isu dan cabaran. Sektor ini akan kekal sebagai teras ekonomi dan pemangkin kepada perkembangan pengeluaran negara”.

Ucapan Menteri Pertanian dan Industri Asas Tani
Majlis Pelancaran Program Usahawan Tani Muda Jaya
Pada 22 Disember 2009,

Selepas tahun kemerdekaan 1957, sektor pertanian telah banyak menyumbang kepada ekonomi Malaysia pada kadar yang berbeza-beza. Pada tahun 1970 misalnya, sektor ini menyumbang hampir 29.8 peratus kepada Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) dan kadar kemiskinan luar bandar pada ketika ini adalah 58.7 peratus pada Rancangan Malaysia Kedua. Dua dekad selepas itu sumbangan tersebut telah turun kepada 8.2 peratus bagi KDNK (Malaysia, 2000) . Walaupun sumbangan sektor ini kepada KDNK semakin rendah namun kadar kemiskinan terus berkurang kepada 11.4 peratus (Malaysia, 2000).

Pencapaian di dalam pembangunan sektor pertanian sangat berhubung rapat dengan perbelanjaan pembangunan kerajaan kerana ia berkait dengan penyediaan prasarana pertanian, sumbangan subsidi kepada pengusaha sektor pertanian, pembangunan agensi-agensi pertanian dan pembangunan teknologi pertanian. Pembiayaan pembangunan dalam setiap rancangan Malaysia adalah bertujuan bagi meningkatkan kapasiti pengeluaran yang produktif dalam ekonomi negara.

Objektif artikel ini adalah untuk menganalisa perbelanjaan jangka panjang kerajaan ke atas sektor pertanian melalui Rancangan Malaysia Lima Tahun dan mengenalpasti sumbangan sektor pertanian terhadap kadar kemiskinan di kalangan penduduk luar Bandar. Artikel ini akan memeriksa sembilan dokumen Rancangan Malaysia Lima Tahun iaitu dari Rancangan Malaysia Pertama sehingga Rancangan Malaysia Kesembilan dengan melihat kepada jumlah perbelanjaan pembangunan keseluruhan dan perbelanjaan pertanian bagi setiap Rancangan Malaysia Lima Tahun. Hanya perbelanjaan pembangunan yang diperiksa bagi tujuan artikel ini kerana kesan daripada perbelanjaan pembangunan boleh dikaitkan secara langsung dengan kedudukan sosio-ekonomi dan kualiti hidup penduduk. Turut ditinjau di dalam dokumen Rancangan Malaysia Lima Tahun adalah aspek pelaksanaan perbelanjaan pembangunan sektor pertanian yang bertindak untuk menterjemahkan perancangan kepada program dan aktiviti pertanian yang kelangsungannya merealisasikan pencapaian dalam setiap Rancangan Malaysia Lima Tahun. Pelbagai program pembangunan pertanian dirancang dan dilaksanakan bersama peruntukan kewangan melalui Rancangan Malaysia Lima Tahun bagi meningkatkan kapasiti pengeluaran produktif dan taraf hidup penduduk luar bandar.

KONSEP DAN TERMINOLOGI

Perbelanjaan kerajaan terpecah kepada dua kategori. Pertama, perbelanjaan mengurus atau operasi yang diperuntukkan setiap tahun dengan kelulusan Parlimen kepada agensi-agensi kerajaan untuk membayar gaji, utiliti, bekalan yang diperlukan bagi agensi beroperasi mengikut fungsi yang telah ditetapkan. Berbanding dengan perbelanjaan mengurus, ianya lebih bersifat kepada perbelanjaan harian yang meliputi gaji kakitangan, penyenggaraan, bekalan dan sebagainya. Namun begitu, perbelanjaan mengurus turut berkait dengan aktiviti dan program pembangunan, di mana kakitangan awam yang terlibat program pembangunan akan dibayar gaji, elaun dan sebagainya melalui peruntukan mengurus.

Kedua, perbelanjaan pembangunan merupakan perbelanjaan modal di mana sifatnya tidak berulang dan hasil akan diperolehi dalam jangka masa panjang. Perbelanjaan ini diasingkan daripada perbelanjaan mengurus disebabkan oleh faktor berikut:

- i. melibatkan sejumlah peruntukan yang besar;
- ii. aliran wang keluar dan masuk berlaku bagi jangka panjang;
- iii. perbelanjaan ini biasanya dibiayai melalui pinjaman yang besar sama ada dari dalam mahupun luar negara;
- iv. memerlukan penyeliaan dan penyelenggaraan pada masa akan datang; dan
- v. mempunyai implikasi ke atas agihan faedah dan kos kepada rakyat dan negara.

Perbelanjaan pembangunan juga dibuat ke atas pembangunan teknologi di dalam membangunkan sektor pertanian.

Kemiskinan merujuk kepada individu yang berpendapatan di bawah Pendapatan Garis Kemiskinan (PGK) iaitu RM529.00 bagi Semenanjung Malaysia dan RM600.00 di Sabah serta Sarawak. Takrifan dan keadaan sebenar kadang-kadang adalah tidak kongruen kerana pendapatan garisan kemiskinan tidak membezakan kawasan bandar dengan luar bandar (Berita Harian, 8 Dec 2004). Namun, Unit Perancang Ekonomi mendapati pendapatan isi rumah RM1000.00 masih tidak cukup untuk menampung kos hidup di beberapa bandar besar.

Program dan aktiviti merupakan struktur output yang dikeluarkan oleh jabatan dan agensi dengan sejumlah wang diperuntukkan kepadanya. Program dan aktiviti di bawah Rancangan Malaysia Lima Tahun untuk sektor pertanian mesti memberikan impak nyata kepada landskap pembangunan kawasan dan kajian ini telah mendapati terdapat empat program utama kerajaan di mana perbelanjaan pembangunan sektor pertanian dipusatkan iaitu pembangunan tanah, penanaman semula ladang, program pengairan dan saliran serta pembangunan tanah in-situ. Perbincangan keempat-empat program ini dibincangkan selepas metodologi kajian.

KERANGKA ANALISIS KAJIAN

Sumber utama data kajian ini diperolehi dari dokumen-dokumen bertulis Rancangan Malaysia Lima Tahun (RML). Dari dokumen-dokumen tersebut, pengkaji menganalisa kandungan dokumen untuk tiga aspek iaitu agihan perbelanjaan, program dan aktiviti pertanian serta kadar kemiskinan. Maklumat berhubung dengan program dan aktiviti diperolehi daripada halaman yang menjelaskan kemajuan dan pencapaian sektor pertanian. Data dianalisa secara deskriptif mengikut tempoh RML dan kategori perbelanjaan dalam sektor pertanian. Namun kajian tidak hanya setakat mengumpul maklumat dan fakta kerana ianya tidak mencukupi untuk dianggap sebagai satu penyelidikan (Walliman, 2001), maka artikel ini menggunakan maklumat dan fakta daripada analisa dokumen untuk mentaksir makna dan kepentingan perbelanjaan kerajaan ke atas sektor pertanian dan kemiskinan. Selain itu, perbandingan dibuat mengikut tempoh RML untuk memahami fenomena perbelanjaan, sumbangan program dan aktiviti serta kesan ke atas kemiskinan.

DAPATAN KAJIAN

Setiap kali bermula Rancangan Malaysia, kerajaan akan memperuntukkan sejumlah peruntukan bagi membiayai projek pembangunan negara. Jika di amati, hampir setiap Rancangan Malaysia terdapat pertambahan peruntukan kerajaan dalam sektor pertanian, namun peratus perbelanjaan sektor pertanian semakin berkurangan jika dibandingkan dengan perbelanjaan pembangunan. Ini disebabkan oleh terdapat

pertambahan yang besar ke atas peruntukan pembangunan setiap lima tahun melalui Rancangan Malaysia. Pertambahan ini memberi kesan secara langsung kepada peratus perbelanjaan sektor pertanian walaupun pada hakikatnya sektor ini menerima pertambahan peruntukan setiap kali Rancangan Malaysia. Jadual 1 di bawah menunjukkan peruntukan kerajaan ke atas perbelanjaan pembangunan sektor pertanian. Walaupun komposisi peratus perbelanjaan sektor pertanian didapati menguncup namun pada hakikatnya berlaku pertambahan peruntukan selaras dengan matlamat dan dasar kerajaan.

Jadual 1
Perbelanjaan Pembangunan Melalui Rancangan Malaysia Lima Tahun (RM billion)

Jangkamasa Rancangan	Perbelanjaan Pembangunan (RM billion)	Perbelanjaan Sektor Pertanian (RM billion)	Peratus Perbelanjaan Sektor Pertanian Berbanding Perbelanjaan Pembangunan (%)	Kadar Kemiskinan (%)
RMKe- 1 (1966-1970)	4,505.00	1,086	24.1	-
RMKe- 2 (1971-1975)	8,209.00	1,818	22.1	58.7
RMKe - 3 (1976-1980)	21,218.00	3,873	18.3	47.8
RMKe - 4 (1981-1985)	48,061.00	6,627	13.8	24.7
RMKe - 5 (1986-1990)	38,814.00	6,858	17.7	22.4
RMKe - 6 (1991-1995)	54,503.00	6,028	11.5	19.3
RMKe - 7 (1996-2000)	96,382.00	5,682	5.89	12.4
RMKe - 8 (2001-2005)	161,542.00	9.874	6.11	11.4
RMKe-9 (2006-20010)	200,000.00	11,435	5.72	N/A

Sumber: Malaysia (pelbagai tahun) & Chamhuri (2004).

Dalam tempoh RMKe-1 kerajaan telah memperuntukkan sejumlah RM1,086 juta bagi membiayai pembangunan sektor pertanian bagi tempoh tersebut. Jumlah ini menyumbang sebanyak 24.1 peratus daripada jumlah keseluruhan peruntukan pada RMKe-1 iaitu sebanyak RM4,505 juta. Bagi tempoh RMKe-2, jumlah peruntukan perbelanjaan sektor pertanian telah bertambah iaitu sebanyak RM1,818 juta berbanding RMKe-1. Jumlah ini merangkumi sebanyak 22.1 peratus daripada keseluruhan jumlah peruntukan pada Rancangan Malaysia tersebut.

RMKe-3 dan RMKe-4 telah memperlihatkan kepada pertambahan peruntukan perbelanjaan sektor pertanian yang tinggi iaitu RM3,873 juta (RMKe-3) dan RM 6,627 juta (RMKe-4). Pertambahan peruntukan ini turut meliputi sebanyak 13 hingga 18 peratus perbelanjaan sektor pertanian sepanjang tempoh RMKe-3 dan RMKe-4.

Pembangunan sektor pertanian bagi tempoh RMKe-5 turut menyaksikan pertambahan peruntukan pembangunan kerajaan dalam sektor ini dari RM3,873 juta pada RMKe-4 kepada RM6,858 juta pada RMKe-5. Jumlah perbelanjaan pembangunan sektor pertanian meliputi 17.7 peratus dari keseluruhan peruntukan pembangunan bagi tempoh RMKe-5. Namun begitu pada RMKe-6 telah menyaksikan kerajaan mengurangkan peruntukan pembangunan ke atas sektor ini sebanyak RM830 juta (RM6,028

juta) berbanding RMKe-5 sebanyak RM6858 juta. Pengurangan ke atas perbelanjaan pembangunan adalah ekoran daripada dasar kerajaan yang mula mengalih penggantungan ekonomi negara dari sektor pertanian ke sektor perindustrian. Ini secara tidak langsung memberi kesan kepada pembangunan sektor ini. Dalam tempoh RMKe-6 jumlah peruntukan pembangunan pertanian meliputi sebanyak 11.5 peratus sahaja daripada jumlah keseluruhan peruntukan pembangunan bagi tempoh Rancangan Malaysia tersebut.

RMKe-7 masih lagi memperlihatkan pengurangan perbelanjaan pembangunan ke atas sektor ini. Sebanyak RM3.46 billion telah dikurangkan dan RM5,682 juta diperuntukkan bagi tempoh tersebut. Pengurangan peruntukan ke atas perbelanjaan pembangunan adalah disebabkan oleh kegawatan ekonomi pada tahun 1997. Keadaan ini secara tidak langsung mengakibatkan kerajaan terpaksa mengurangkan perbelanjaan sektor ini bagi menampung keperluan negara. Sepanjang tempoh RMKe-7, jumlah peruntukan perbelanjaan sektor pertanian meliputi 5.89 peratus daripada jumlah keseluruhan peruntukan pembangunan. Perubahan pucuk pimpinan negara pada RMKe-8 telah menyaksikan kepada pertumbuhan dan penekanan semula sektor pertanian. Dalam tempoh tersebut sebanyak RM9,874 juta telah diperuntukkan bagi membiayai projek pembangunan luar bandar dan pertanian. Jumlah ini meningkat sebanyak 73.7 peratus berbanding RMKe-7.

RMKe-9 telah memperlihatkan sektor pertanian diberi nafas baru dalam di mana pendekatan Pertanian Baru dilaksanakan bagi membolehkan sektor ini berdaya saing bagi menangani cabaran sebagai penjana ketiga dalam pertumbuhan ekonomi negara. Sejumlah RM 11,435 juta telah diperuntukkan bagi melonjakkan lagi pembangunan industri berasaskan bio yang bernilai tinggi seperti keluaran farmaseutikal, kesihatan dan bioinformatik.

Melalui pengagihan dan pertambahan peruntukan di dalam sektor ini sepanjang RMKe-1 hingga RMKe-9 telah memberi impak yang besar dalam membangunkan masyarakat luar bandar. Penumpuan kepada program dan aktiviti yang disasarkan secara efektif telah mecatuskan kejayaan kepada kerajaan dalam membasmi kemiskinan masyarakat luar bandar. Sebagai contoh kadar kemiskinan luar bandar pada RMKe-2 adalah sebanyak 58.7 peratus. Melalui penekanan dan tumpuan yang diberikan oleh kerajaan secara konsisten kepada sektor ini telah mengakibatkan kadar kemiskinan berjaya dikurangkan ke paras 11.4 peratus pada RMKe-8. Ini merupakan satu kejayaan dan impak pembangunan terancang yang dilakukan oleh kerajaan dalam membangunkan masyarakat luar bandar.

Dalam tempoh empat dekad, pengkaji mendapati kerajaan telah memberi penekanan dan keutamaan kepada program dan aktiviti pembangunan tanah baru, pembangunan dan permodenan pertanian, khidmat sokongan dan memperkasakan sektor pertanian dalam membasmi kemiskinan penduduk luar bandar.

Pembangunan tanah baru

Pembangunan tanah baru merupakan usaha terawal oleh kerajaan persekutuan untuk membangunkan sektor pertanian negara dengan menukarkan tanah yang terbiar dan tidak diusahakan kepada ladang pertanian (seperti getah dan kelapa sawit) dan kediaman peladang (misalnya peneroka FELDA dan FELCRA). Kerajaan telah memperuntukkan sejumlah RM 9122.52 juta sepanjang tempoh RMKe-1 hingga RMKe-4 bagi membiayai program tersebut. Perbelanjaan bagi membiayai program ini adalah 68 peratus dari jumlah perbelanjaan pembangunan sektor pertanian sepanjang tempoh RMKe-1 hingga RMKe-4 sebagaimana di carta 1. Namun mulai RMKe-5 hingga RMKe-9, kerajaan mula mengurangkan penumpuan kepada program pembangunan tanah baru. Ini kerana kerajaan lebih menumpukan usaha pembangunan tanah yang sedia ada.

Di Semenanjung, kerajaan telah berjaya membangunkan tanah baru seluas 179,000 ekar. Daripada jumlah tersebut 46,000 ekar telah dibangunkan dengan tanaman getah manakala baki sebanyak 133,000 ekar ditanam dengan tanaman kelapa sawit. Semenjak pelaksanaan program ini dilaksanakan pada tahun

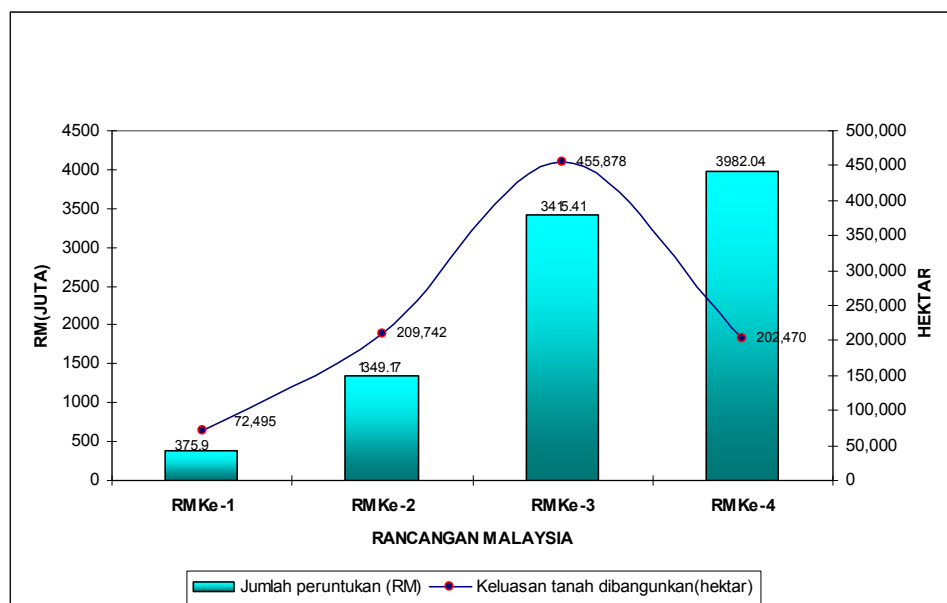
1956, kerajaan telah berjaya membangunkan tanah baru seluas 308,400 ekar tanah yang melibatkan seramai 20,700 keluarga. Daripada jumlah keseluruhan tanah yang dibangunkan 160,000 ekar tanah telah ditanam dengan kelapa sawit dan baki seluas 147,800 ekar ditanam dengan getah. Pencapaian ini melebihi 25 peratus daripada sasaran yang ditetapkan.

Pembangunan tanah baru tidak tertumpu hanya kepada di Semenanjung Malaysia sahaja. Kerajaan turut memberi penekanan kepada program ini di Sabah dan Sarawak. Di Sabah seluas 115,000 ekar tanah dimajukan di antara tahun 1966 hingga 1970. Daripada jumlah tersebut seluas 85,000 ekar telah diusahakan oleh kerajaan manakala seluas 30,000 ekar dibangunkan oleh pihak swasta. Hampir separuh daripada keluasan tanah dibangunkan ditanam dengan kelapa sawit, dan selebihnya ditanam dengan getah, padi dan koko. Bagi Sarawak pula, kerajaan telah berjaya membuka tanah baru kira-kira seluas 50,000 ekar bagi tempoh RMKe-1. Hampir dua pertiga keseluruhan tanah dibangunkan ditanam dengan kelapa dan bakinya ditanam dengan getah.

Dalam RMKe-2, seluas 150,000 ekar tanah untuk penanaman baru getah disasarkan. Istimewanya bagi tanaman getah di atas tanah terbiar ialah ianya turut dibiayai oleh dana Kumpulan Cukai Penanaman Semula. Tujuan utama program ini diwujudkan untuk menambah pendapatan pekebun kecil yang mempunyai kurang daripada 5 ekar tanah dan kesukaran untuk menanam semula di sebabkan keluasan tanah yang kecil. Jemaah Persekutuan Pekebun Kecil Tanah Melayu bertindak sebagai pemantau ke atas program ini. FELCRA mensasarkan seramai 23,700 keluarga terlibat di dalam program ini. Di Sabah pula seluas 157,000 ekar tanah telah dimajukan sepanjang RMKe-2.

Manakala di Sarawak, seluas 152,800 ekar tanah disasarkan sepanjang RMKe-2. Daripada jumlah tersebut 9000 ekar tanah telah dibangunkan melalui rancangan belia oleh Perbadanan Permodalan Kerajaan Sarawak. Pembangunan tanah baru juga dibuat mengikut tanaman utama. Seluas 45,000 ekar tanah dibangunkan untuk tanaman kelapa, 14,000 ekar ditanam dengan kelapa sawit, manakala seluas 54,800 ekar tanah ditanam dengan dengan padi dan tanaman lain.

Carta 1
Jumlah Peruntukan Program Pembangunan Tanah Baru Sepanjang RMKe-1 hingga RMKe-4

Sumber: Malaysia (1970 hingga 1981)

Berdasarkan kepada Carta 1, ia jelas menunjukkan RMKe-3 merupakan tempoh di mana pembangunan tanah baru untuk pertanian dibuka dengan jumlah yang lebih besar berbanding RMKe-1 dan RMKe-2. Sejumlah 455,878 hektar tanah baru telah dibuka oleh Kerajaan Persekutuan. Kerajaan Negeri turut membuka tanah baru seluas 290,133 hektar. FELDA telah berjaya menempatkan seramai 13,700 keluarga peneroka bagi program dibawah agensi berkenaan (Malaysia, 1976). Sejumlah RM3415.14 juta telah diperuntukkan bagi menjayakan program ini pada RMKe-3. Situasi menggambarkan bahawa dalam membangunkan taraf hidup masyarakat luar bandar, kerajaan amat menitikberatkan kebajikan dan taraf hidup rakyat. Dengan membuka lebih banyak kawasan bagi tujuan pembangunan tanah baru kualiti kehidupan masyarakat juga turut berubah.

Dalam tempoh RMKe-4, kerajaan terus memainkan peranan dengan memajukan seluas 202,470 hektar tanah dengan melibatkan seramai 53,000 orang peneroka. Kerajaan juga memajukan seluas 25,000 hektar bagi skim tanah pinggir dan 1,600 hektar bagi skim tanah belia (Malaysia, 1981). Namun pada tempoh RMKe-4, didapati jumlah kawasan pembukaan tanah baru didapati mula mengalami pengurangan walaupun pada masa yang sama kerajaan telah memperuntukkan RM3892.04 juta bagi tujuan tersebut. Peruntukan yang tinggi ini diperlukan bagi mempertingkatkan kemudahan yang sedia ke atas kawasan pembangunan tanah yang sedia ada. Secara tidak langsung pembukaan tanah baru juga semakin berkurangan.

Bagi memastikan pelaksanaan pembangunan tanah baru ini dilakukan dengan lebih efektif, program ini memerlukan kekuatan agensi pelaksana yang diberi autoriti bagi mencapai matlamat tersebut sebagaimana di Jadual 2. Penubuhan Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan (LKTP) atau lebih dikenali sebagai FELDA merupakan agensi kerajaan yang pertama dipertanggungjawabkan untuk membangun tanah baru. Tanggungjawab ini turut diberi kepada Lembaga Pembangunan Tanah Wilayah, Perbadanan Kemajuan Ekonomi Negeri dan Lembaga Pemuliharaan dan Penyatuan Tanah Persekutuan (LPPTP) ataupun nama lainnya FELCRA (ditubuhkan semasa RMKe-2). Kementerian Pembangunan Negara dan Luar Bandar bertindak sebagai penyelarasan pembangunan tanah baru oleh agensi-agensi berkenaan. Di Sabah, agensi yang terlibat dalam program ini ialah Lembaga Kemajuan Tanah Sabah, Jabatan Pertanian dan Syarikat Kerjasama Kemajuan Tanah.

Jadual 2
Senarai Agensi-Agensi Dalam Pembangunan Tanah Pertanian

Persekutuan	Negeri-negeri	Sabah	Sarawak	Swasta
FELDA	DARA	Jabatan Pertanian	Perbadanan Permodalan Kerajaan Sarawak	Sime Darby,
FELCRA	KEJORA	Lembaga Kemajuan Tanah Sabah	Lembaga Kemajuan Tanah Negeri	Harrisons Malaysia Plantation Bhd
	KETENGAH	Syarikat Kerjasama Kemajuan Tanah		Guthrie Sdn Bhd
	KESEDAR			

Sumber: Rancangan Malaysia (pelbagai tahun)

Bagi memastikan keberkesanan pelaksanaan pembangunan tanah baru juga, kerajaan tidak tertumpu kepada penubuhan agensi di peringkat pusat sahaja. Kerajaan Persekutuan melalui kerajaan negeri telah berjaya menubuhkan agensi di peringkat negeri sepanjang RMKe-3. Antara agensi yang terbabit ialah Lembaga Kemajuan Pahang Tenggara (DARA), Lembaga Kemajuan Johor Tenggara (KEJORA), Lembaga Kemajuan Terengganu Tengah (KETENGAH) dan Lembaga Kemajuan Kelantan Selatan

(KESEDAR). Penubuhan agensi terbabit memperlihatkan kesungguhan kerajaan dalam memajukan pembangunan tanah baru di samping meningkatkan taraf hidup masyarakat luar bandar.

Pembangunan tanah baru yang dilaksanakan oleh kerajaan tidak akan memberi impak yang besar tanpa penyertaan pihak swasta. Sektor swasta turut memainkan peranan dalam usaha membangunkan tanah baru. Walaupun penglibatan sektor ini agak kecil pada peringkat permulaan namun sumbangan sektor ini tidak dapat dinafikan. Penglibatan pihak swasta seperti Sime Darby, Harrisons Malaysia Plantation Bhd dan Guthrie Sdn Bhd di dalam membangun tanah dalam tempoh RMKe-1 hingga RMKe-4 amat menggalakkan. Seluas 258,488 hektar tanah telah dibangunkan oleh pihak swasta berbanding 451,745 hektar yang disasarkan. Walaupun sasaran tidak dicapai sepenuhnya ekoran kurang penekanan pihak swasta ke atas sektor ini, namun jumlah keluasan yang dicapai menggambarkan program yang dilaksanakan oleh kerajaan melalui sektor swasta telah memberi impak yang besar.

Impak pembukaan tanah seluas 940,585 hektar tanah telah memberi faedah kepada 111600 keluarga yang mana kini memiliki tanah dan pekerjaan. Secara purata dianggarkan setiap keluarga mendapat 8.4 hektar tanah. Pendapatan bersih purata bulanan bagi peneroka FELDA di bawah skim getah adalah dalam lingkungan RM410.00 hingga RM720.00, manakala di bawah skim kelapa sawit di antara RM380.00 hingga RM870.00. Menjelang tahun 2006, pendapatan minimum para peneroka adalah sebanyak RM600.00 sebulan. Penubuhan Koperasi Permodalan Felda (KPF) ditubuhkan pada 1 Julai 1980 juga telah berjaya meningkatkan hasil pendapatan peneroka. Melalui KPF setiap peneroka dibenarkan membuat pelaburan di dalam koperasi tersebut. Purata pelaburan setiap peneroka adalah sebanyak RM2,000.00 manakala had pelaburan dibenarkan sebanyak RM250,000.00. Seramai lapan orang peneroka telah mencapai tahap pelaburan tersebut (www.felda.net).

Umumnya hasrat kerajaan untuk meningkat taraf hidup masyarakat luar bandar, sekaligus membasmi kemiskinan golongan ini adalah berjaya. Melalui program pembangunan tanah baru telah mengurangkan kadar kemiskinan luar bandar sebanyak 24.7 peratus bagi tempoh RMKe-1 hingga RMKe-4. Dalam beberapa insiden, ada peneroka yang berjaya menjadi jutawan ekoran daripada pembangunan yang dilaksanakan oleh pihak kerajaan. Sebagai contoh seramai 513 orang peneroka FELDA Sedayan telah menjadi jutawan ekoran daripada pengambilan tanah oleh kerajaan bagi tujuan pembangunan. Sebagai balasan kerajaan memberi pampasan wang tunai sebanyak RM450,000.00 hingga RM550,000.00, banglo bernilai RM240,000.00 dan tanah pertanian seluas 0.8 hektar yang bernilai RM350,000.00 bagi setiap peneroka yang terlibat (Utusan Malaysia, 25 Januari 2008).

Pembangunan dan permodenan pertanian

Pertumbuhan dan pembangunan sektor pertanian adalah bertitik tolak daripada pelaksanaan pembangunan dan pertanian moden serta amalan yang lebih komprehensif. Melalui program ini pendekatan pertanian yang bercorak komersial dibangunkan di samping penggunaan sumber yang lebih cekap.

Kerajaan mula memberi penumpuan yang khusus kepada program ini menjelang RMKe-5. Sejumlah RM 17,177.5 juta telah diperuntukkan oleh kerajaan sepanjang RMKe-5 hingga RMKe-9 bagi membiayai pembangunan dan permodenan pertanian. Jumlah ini merangkumi sejumlah 87.4 peratus daripada keseluruhan perbelanjaan pembangunan sektor pertanian sepanjang tempoh Rancangan Malaysia di atas.

Teras pendekatan dalam pelaksanaan program pembangunan dan pemodenan sektor pertanian untuk memastikan golongan luar bandar berupaya menghadapi cabaran dalam membangun dan meningkatkan hasil pengeluaran. Dengan keupayaan dalam meningkatkan hasil pengeluaran sekaligus akan membawa anjakan taraf hidup golongan ini keluar dari kepompong kemiskinan melalui tingkat pendapatan yang diperolehi.

Dalam melaksanakan program ini, kerajaan menyedari bahawa dalam aspek pemodenan pertanian kesempurnaan sistem pengairan dan saliran merupakan faktor utama yang akan menentukan keupayaan golongan ini untuk meningkatkan taraf hidup melalui pengeluaran hasil tanaman. Lantaran itu sejumlah RM 6848.3 juta telah diperuntukkan sepanjang empat dekad oleh kerajaan bagi membangunkan sistem pengairan dan tali air. Autoriti yang diperuntukkan kepada Jabatan Pengairan dan Saliran telah membolehkan agensi ini menyediakan prasarana dan kemudahan sistem pengairan dan saliran. Situasi ini telah menggalakkan para petani terlibat meningkatkan hasil pengeluaran pertanian. Jika dulu penanaman padi setahun sekali, kini ianya dapat dilakukan dua kali setahun. Secara tidak langsung hasil pendapatan para petani dalam mengerjakan sawah dua kali setahun dapat ditingkatkan.

Pelaburan kerajaan dalam membina sistem pengairan dan saliran yang sempurna telah mengakibatkan seluas 164,400 hektar tanah dibangunkan dengan kemudahan pengairan yang terancang dan memberi faedah kepada 136,800 keluarga petani (Malaysia,1981). Manakala dalam RMKe-6, kajian turut mendapati kemudahan parit yang lebih baik disediakan bagi kawasan-kawasan pertanian yang sedia ada dengan keluasan 99,500 hektar. Bagi mempertingkatkan kemudahan infrastruktur pengairan di dalam sektor pertanian kerajaan telah memperuntukkan sejumlah RM453 juta pada RMKe-8 bagi bertujuan meningkatkan kawalan banjir dan bekalan air. Perbelanjaan ini merangkumi pembinaan kemudahan baru pengairan dan saliran, lintasan dan jalan ladang yang meliputi seluas 70,000 hektar kawasan pertanian termasuk pembinaan Empangan Beris di Sik,Kedah (Malaysia, 2001).

Selain itu, impak pelaksanaan program pembangunan dan pemodenan pertanian ke atas masyarakat luar bandar dapat disaksikan melalui Projek Pembangunan Pertanian Bersepadu (IADP) yang telah berjaya membangunkan tanah seluas 3.5 juta hektar tanah yang merangkumi 273,900 keluarga dalam tempoh RMKe-5. Manakala melalui program penanaman semula, RISDA telah berjaya memajukan 204,870 hektar tanah yang melibatkan 118,900 orang pekebun kecil pada tempoh RMKe-6. Lembaga Tabung Getah Malaysia juga tidak ketinggalan telah berjaya meningkatkan taraf hidup 5000 orang pekebun kecil melalui pembangunan tanah seluas 3500 hektar tanah. Pendekatan dan usaha yang jitu yang dilaksanakan oleh Lembaga Perusahaan Nenas Malaysia telah membolehkan seramai 2700 orang petani atau penanam nenas menikmati taraf hidup yang lebih selesa melalui pembangunan semula tanah seluas 3700 hektar tanah dengan tanaman nenas.

Di samping itu juga, FELCRA juga telah berjaya memulihkan tanah seluas 117,800 hektar tanah tanaman getah sepanjang tempoh RMKe-6. IADP juga turut mensasarkan seluas 1.8 juta tanah bagi tujuan penyatuan dan pemulihan tanah. Pada peringkat permulaan seluas 644,400 hektar tanah telah dibangunkan, manakala bakinya dilaksana dalam bentuk fasa. Projek ini telah berjaya meningkatkan kualiti tanah pertanian dan menggiatkan pengurusan tanah secara optima.

Umumnya, program pembangunan dan pemodenan pertanian memanfaatkan golongan petani dan peladang. IADP telah mengubah secara positif purata pendapatan pekebun kecil yang mana telah meningkat daripada RM456.00 sebulan (1990) kepada RM759.00 sebulan (1995). Purata hasil pendapatan yang diperolehi oleh pekebun kecil adalah RM390.00 hingga RM770.00 (RMKe-7). Seramai 354,300 keluarga tani dengan pendapatan di antara RM450.00 hingga RM780.00 sebulan telah dapat dikeluarkan. Mereka telah melepasi Pendapatan Garis Kemiskinan (PGK) iaitu RM529.00 bagi Semenanjung Malaysia dan RM600.00 di Sabah serta Sarawak pada ketika itu. Komitmen yang tinggi dari agensi kerajaan bagi melaksanakan program pembangunan dan pemodenan pertanian secara langsung telah berjaya meningkatkan daya saing sektor ini. Melalui program yang dijalankan taraf hidup golongan ini dapat ditingkatkan. Kesannya kadar kemiskinan masyarakat luar bandar berjaya dikurangkan daripada 22.4 peratus dalam RMKe-5 kepada 11.4 peratus dalam RMKe-8.

Khidmat sokongan pertanian

Dalam memperkasakan sektor pertanian, aktiviti khidmat sokongan diberi penumpuan yang sama dengan program yang lain. Ini kerana kemampuan dan keupayaan program ini akan menyumbang secara langsung kepada pencapaian pembangunan sektor pertanian sekaligus mempertingkatkan kualiti hidup masyarakat penduduk luar bandar.

Jika diamati, perbelanjaan pembangunan kerajaan yang ketiga penting dalam sektor pertanian turut menumpu kepada pembangunan khidmat sokongan pertanian dalam mempercepatkan lagi arus pemodenan sektor pertanian. Tujuan khidmat sokongan pertanian adalah untuk menggalak para petani menceburi pertanian secara komersial, menggunakan teknologi baru dan meningkat produktiviti secara optimum. Khidmat sokongan ini merangkumi penyelidikan serta pembangunan, latihan, khidmat pengembangan serta sokongan, dan penyediaan kemudahan kredit serta infrastruktur asas. Sejumlah RM24,089.2 juta telah diperuntukkan oleh kerajaan sepanjang RMKe-1 hingga RMKe-9 bagi membiayai program ini. Perbelanjaan kerajaan bagi membiayai program ini adalah 19.2 peratus daripada jumlah perbelanjaan pembangunan sektor pertanian sepanjang tempoh RMKe-1 hingga RMKe-9.

Dalam menyediakan perkhidmatan ini, agensi kerajaan yang terlibat di dalam penyediaan khidmat sokongan pertanian merupakan kelompok institusi kerajaan bagi gelombang kedua [selepas agensi-agensi pelaksana dalam pembangunan tanah] diwujudkan dalam memacu pertumbuhan pertanian negara. Antara agensi yang terlibat di dalam menyediakan khidmat sokongan pertanian ialah Institut Penyelidikan dan Pembangunan Pertanian Malaysia (MARDI), *Forest Research Institut Malaysia* (FRIM), *Rubber Research Institut Malaysia* (RRIM), *Malaysia Palm Oil Board* (MPOB), Bank Pertanian Malaysia (BPM) dan pihak berkuasa Kemajuan Pekebun Kecil Perusahaan Getah (RISDA). Penubuhan agensi ini adalah bermatlamat untuk meningkatkan daya saing sektor pertanian melalui khidmat sokongan pertanian. Institusi kerajaan gelombang kedua ini akan bersama-sama dengan institusi kerajaan yang pertama di dalam meningkatkan daya saing dan pertumbuhan pertanian negara.

Kajian telah mengenal pasti dua corak perbelanjaan kerajaan di bawah kelompok program khidmat sokongan pertanian iaitu pembangunan dan penyelidikan dan pinjaman. Pembangunan dan penyelidikan merupakan aktiviti yang menumpu kepada usaha peningkatan kaedah pemprosesan secara konvensional kepada penggunaan teknologi tinggi dan berkualiti. Penekanan program ini bertujuan memperbaiki amalan agronomi, membangun kaedah pengurusan ladang yang cekap dan memajukan teknologi pemprosesan yang lebih baik. Sejumlah RM3.663 juta telah diperuntukkan oleh kerajaan sepanjang tempoh empat dekad ini melalui agensi yang terlibat sebagaimana Jadual 3. Pelaksanaan program ini juga turut tertumpu kepada pengeluaran yang lebih optimum pada keluaran akhir melalui bahan sampingan dan sisa pertanian. Kesan daripada penyelidikan yang dilakukan oleh agensi ini telah berjaya meningkatkan pendapatan para petani melalui perlaksanaan teknologi baru dalam hasil pengeluaran melalui Jadual 6.

Kerajaan sedia maklum bahawa kebanyakan para petani tidak berupaya untuk menanggung kos pengeluaran yang tinggi dalam mengusahakan tanaman. Bagi meringankan bebanan yang dihadapi kerajaan turut terlibat secara langsung dalam memberi pinjaman modal kepada para petani yang berkelayakan. Untuk itu, kerajaan telah memperuntukkan sejumlah wang untuk memberi kredit pinjaman pertanian serta memperkenalkan insurans perlindungan dan perkhidmatan bagi menyokong aktiviti pertanian. Kebanyakan para petani merupakan golongan tidak mampu menyediakan modal sendiri. Tanpa bantuan dan pertolongan daripada pihak kerajaan adalah sukar bagi golongan ini untuk bersaing dalam pengeluaran hasil pertanian. Tambahan pula, kebanyakan para petani adalah terdiri daripada golongan warga emas turut memberi kesan kepada hasil pengeluaran sekiranya tiada campur tangan daripada pihak kerajaan.

Jadual 3
Program pembangunan dan penyelidikan oleh agensi pertanian

Agensi	Bentuk Penyelidikan
- Institut Penyelidikan dan Pembangunan Pertanian Malaysia (MARDI)	Menjalankan penyelidikan ke atas sektor pertanian, seperti benih padi seperti MR123, MR127, dan teknologi pengawetan tembakau menggunakan sistem jaket udara panas dan gas petroleum cecair.
- <i>Malaysia Palm Oil Board</i> (MPOB)	Menjalankan penyelidikan ke atas pembangunan tanaman kelapa sawit yang meliputi pembenihan, penuaian, teknologi perkilangan dan penapisan, bioteknologi, pembangunan produk serta pengurusan sisa kelapa sawit. Hasilnya telah meningkat dan mempelbagaikan penggunaan kelapa sawit di samping meningkatkan kecekapan pengeluaran tanaman ini.
- <i>Rubber Research Institut Malaysia</i> (RRIM),	Memberi tumpuan kepada pengeluaran getah asli dalam bentuk dan penggunaan yang lebih efektif. Hasil penyelidikan yang dilakukan telah menghasilkan getah asli nyah protein, getah asli asli cecair dan getah asli teroksida cecair melalui teknologi kejuruteraan genetik.
- <i>Forest Research Institut Malaysia</i> (FRIM),	Penyelidikan yang dilakukan merangkumi penghasilan tenaga daripada biomas, teknologi pemprosesan kayu, penghasilan keluaran akhir yang baru, kepelbagaian genetik dan sistem pembiakan pelbagai spesis pokok bagi tujuan pemuliharaan. Penyelidikan yang dilakukan oleh FRIM telah menghasilkan spesis tempatan yang cepat membesar dan menghasil kayu yang berkualiti seperti jelutong dan meranti.

Sumber: diubahsuai dari Rancangan Malaysia

Lantaran itu, kerajaan melalui agensi yang ditubuhkan memainkan peranan yang penting dalam membantu golongan luar bandar untuk meneruskan kelangsungan hidup dalam sektor ini. Sejumlah RM 6276.4 juta telah diperuntukkan oleh kerajaan dalam menyediakan kemudahan kredit sepanjang tempoh empat dekad ini. Pemberian kredit dilakukan melalaui agensi yang terlibat melalui autoriti yang diperuntukkan. Bentuk pembiayaan kredit yang disediakan oleh agensi terbabit adalah seperti di Jadual 4.

Jadual 4
Bentuk kredit yang disediakan oleh Jabatan dan Agensi Pertanian

Agensi	Bentuk Kredit
Bank Pertanian Malaysia	Pengeluaran padi, pemasaran tembakau dan pembangunan estet, perusahaan ternakan, perikanan, jentera pertanian, industri berasaskan pertanian, perhutanan dan pembangunan tanah
RISDA	Bantuan tanaman semula, penebusan milik tanah, perbelanjaan sementara menunggu tanaman mengeluarkan hasil
Lembaga Pertubuhan Peladang	Industri berasaskan pertanian, jentera dan kelengkapan pertanian
Jabatan perikanan	Pembinaan kolam, bekalan anak ikan dan makanan ikan
MAJUIKAN	Modal kerja bagi menjalankan kegiatan perniagaan alat-alat menangkap ikan dan barang penggunaan.
Jabatan Perkhidmatan Haiwan	Ternakan lembu, ayam ,itik, kambing dan babi
Jabatan Pertanian	Program input pertanian

Sumber: diubahsuai daripada Rancangan Malaysia

Secara umumnya, peruntukan yang diagihkan oleh kerajaan bagi membiayai program ini telah menampak hasil. Kadar kemiskinan masyarakat luar bandar telah berjaya dikurangkan daripada 58.7 peratus pada RMKe-1 kepada 11.4 peratus pada RMKe-8. Impak pelaksanaan program khidmat sokongan pertanian ini boleh dilihat melalui pertambahan pendapatan para petani dan penduduk luar bandar.

Memperkasa sektor pertanian

Kerajaan menyedari kepentingan sumbangan sektor pertanian dalam memacu pembangunan negara sekaligus mempertingkatkan taraf hidup golongan petani penternak dan nelayan. Menyedari akan hakikat itu, kerajaan telah memberi nafas baru kepada pembangunan pertanian menjelang RMKe-9. Dalam konteks Pertanian Baru, kerajaan amat menitikberatkan kepada perkembangan dan pembangunan pertanian secara komersial yang berskala besar. Selain itu penerokaan aktiviti pengeluaran dan pemprosesan yang mempunyai nilai tambah yang tinggi turut diberi penekanan di samping manfaat sepenuhnya potensi dalam bidang bioteknologi. Sejumlah RM5,490 juta telah diperuntukkan oleh kerajaan bagi pelaksanaan program memperkasa sektor ini. Pembiayaan bagi program ini meliputi sebanyak 48.1 peratus daripada jumlah perbelanjaan kerajaan dalam sektor pertanian sepanjang RMKe-9.

Pelaksanaan program ini melibatkan institusi kerajaan yang ditubuh dari RMKe-1 hingga sekarang dalam sektor pertanian untuk bersama menggembelngkan usaha bagi memacu pertumbuhan sektor ini. Insitutsi ini memainkan peranan berdasarkan autoriti dan bidang kuasa yang diperuntukkan kepada institusi berkenaan.

Penumpuan khusus kerajaan diberikan dalam pembangunan sumber pertumbuhan baru yang meliputi kepada pengeluaran yang berskala besar seperti tuna, ikan dan tumbuhan hiasan, florikultur, herba dan rumpai laut. Di samping itu juga, amalan agronomi dan pembangunan produk serta pengkomersialan produk daripada biojisim dan bioteknologi akan turut dipergiatkan. Pengeluaran ini dibangunkan melalui penyediaan khidmat pengembangan, insentif, insfratraktur asas dan kemudahan pemasaran yang disediakan oleh kerajaan.

Bagi mempertingkatkan lagi pengeluaran makanan negara, kerajaan turut memperkasakan pembangunan tanah baru melalui pendekatan ladang moden dan Taman Kekal Pengeluaran Makanan(TKPM) yang berskala besar. Seluas 2380 hektar tanah dibangunkan di bawah TKPM yang melibatkan 600 usahawan (Malaysia, 2006).

Dalam RMKe-9 juga, kerajaan memberi penekanan dan menitikberatkan kepada pembangunan modal insan. Pendekatan modal insan merupakan satu elemen baru yang ditetapkan oleh kerajaan dengan tujuan mengubah minda dan sikap petani termasuk generasi muda yang terlibat secara langsung atau tidak dalam sektor pertanian moden. Bagi merealisasikan hasrat ini beberapa institusi latihan pertanian dinaiktaraf untuk melaksanakan Latihan Kemahiran Pertanian Kebangsaan. Pelaksanaan program akan dimanfaatkan oleh seramai 65,270 orang usahawan dan petani .

Bagi memastikan hasil pengeluaran para petani dapat bersaing diperingkat global kerajaan telah melaksanakan skim akreditasi ladang dan piawaian keluaran. Pelaksanaan piawaian ini adalah bertujuan untuk memasti dan menjamin mutu hasil keluaran pertanian negara setanding dengan produk negara lain. Lantaran itu kerajaan turut menubuhkan Terminal Makanan Negara dan pusat pengumpulan serta pengredan bagi mempertingkatkan proses pengumpulan, pengredan, dan pemasaran hasil pertanian tempatan dan keluaran industri asas makanan. Situasi ini secara langsung akan memudahkan pelaksanaan akreditasi ladang dan pensijilan piawai bagi keluaran makanan negara (Malaysia, 2006).

Bagi memudahkan pemasaran hasil pertanian dilakukan, sepanjang tempoh RMKe-9, kerajaan juga turut menaik taraf penggunaan ICT melalui pengurusan sistem maklumat maya. Segala permintaan dan penawaran di dalam sektor pertanian dilakukan secara perdagangan elektronik iaitu melalui portal FAMACHange dan Agribazaar. Untuk tujuan ini, sebanyak 170 kemudahan tambahan berkaitan dengan penggunaan ICT diperluaskan sehingga di kawasan luar bandar. Kesan daripada pertambahan kemudahan ini dijangkakan akan dapat meningkatkan akses penduduk luar bandar kepada portal berkenaan (Malaysia, 2006).

Kerajaan menyedari dalam konteks memberi perkhidmatan kepada rakyat, keberkesanan sistem penyampaian merupakan nadi utama menentukan kejayaan program kerajaan. Lantaran dalam tempoh RMKe-9, telah memperlihatkan penyusunan semula agensi pertanian. Penyusunan ini bertujuan untuk mempertingkatkan penyampaian perkhidmatan agensi terbabit dan membantu mencapai sasaran pertumbuhan sektor pertanian. Setiap aktiviti yang dilakukan oleh setiap agensi akan diurus dan dipantau secara bersepadu. Ini bertujuan untuk mengelak pertindihan fungsi dan kumpulan sasar. Tindakan ini sekaligus dapat mengoptimumkan penggunaan sumber dan membangunkan aktiviti nilai ditambah termasuk pemprosesan berasaskan pertanian.

Bagi memastikan golongan luar tidak terpinggir, RMKe-9 juga mensasarkan setiap petani menyertai program mini estet padi dan tanaman kelompok yang dilaksanakan oleh LPP, Jabatan Pertanian dan IADP. Melalui program ini dianggarkan 25,000 orang petani akan mendapat manfaat dimana hasil pendapatan pesawah dapat ditingkatkan di antara RM3900.00 hingga RM7800.00 sehektar/tahun (Malaysia, 2006).

Bagi meningkatkan taraf hidup dan pendapatan para peneroka. Skim pembangunan tanah FELDA dibangunkan sebagai pusat pertumbuhan baru yang mengandungi aktiviti industri makanan. Pusat ini dilengkapi dengan infrastruktur dan kemudahan sosial yang lebih baik. Seramai 9390 orang usahawan akan dilahirkan melalui usaha ini dimana pendapatan yang bakal diperolehi sebanyak RM3,000.00 sebulan (Malaysia, 2006).

Adalah dijangkakan melalui pendekatan dalam memperkasakan sektor pertanian, sejumlah 70,000 orang keluarga miskin dijangka akan mendapat manfaat daripada program yang akan diwujudkan. Program penyediaan bantuan rumah secara percuma dan bina upaya kepada keluarga miskin tegar akan membantu golongan ini meningkatkan pendapatan melalui aktiviti nilai tambah yang akan diperkenalkan. Peserta yang mengikuti program ini dijangka akan memperolehi pendapatan tambahan minima sebanyak RM500.00 sebulan. Berdasarkan kepada kesungguhan dan komitmen yang diberikan oleh kerajaan dalam membangunkan sektor ini dijangkakan kadar kemiskinan masyarakat luar bandar akan berkurangan di bawah paras 10 peratus pada tempoh RMKe-9.

Impak pembangunan yang dijalankan oleh kerajaan telah memperlihatkan berlakunya perubahan atau transformasi dalam sektor pertanian.

PEMBANGUNAN POLISI SEKTOR PERTANIAN

Sebelum tahun 1980-an, hala tuju pembangunan sektor pertanian tidak dinyatakan dengan jelas dalam mana-mana dasar pertanian. Kesannya telah mengakibatkan sektor pertanian menghadapi pelbagai kekangan dan dilema dalam memastikan sumbangannya kepada pengeluaran makanan negara. Kejatuhan harga komoditi dunia pada awal tahun 1900-an telah menjejaskan industri getah dan kelapa sawit negara. Kesannya ini telah membuktikan sektor pertanian tidak mempunyai daya saing dan ketahanan yang tinggi bagi menangani sebarang ketidaktentuan dalam pasaran global. Fenomena ini telah mengancam kedudukan sektor pertanian sebagai enjin pertumbuhan negara ketika itu. Fatimah (2008b) menjelaskan

dalam arena perundingan harga, Malaysia hanya dapat berfungsi sebagai penerima harga iaitu industri ini tertakluk kepada ketidakstabilan harga tanpa sebarang sokongan untuk menebus penurunan harga.

Dalam erti kata yang lain sektor pertanian tidak memiliki kepelbagaian untuk menangani risiko ketidakpastian pasaran pada ketika itu. Keadaan ini disebabkan oleh pembangunan sektor pertanian yang lembap dan kemiskinan dipercayai merupakan punca utama yang mencetus kepada isu ini. Keadaan ini menjadi lebih parah apabila penggunaan teknologi gagal dimanfaatkan sepenuhnya oleh petani ekoran saiz kebun dan sawah yang tidak ekonomik dan tersusun. Selain itu, tiada khidmat sokongan serta penghijrahan tenaga buruh ke sektor perindustrian telah mengakibatkan kelayuan sektor ini dalam memacu pembangunan ekonomi negara. Fatimah (2008) menjelaskan bahawa polisi sara diri dianggap sebagai tidak berkaitan lagi kerana kekuatan ekonomi negara memungkinkan negara mengimport makanan dengan murah. Penekanan telah beralih daripada tahap sara diri kepada tahap sekuriti makanan. Beliau menegaskan walaupun terdapat kemajuan dalam tahap sara diri daripada segi makanan namun imbalan perdagangan makanan menunjukkan lebih import yang tinggi.

Menyedari kemelut dalam sektor ini kerajaan telah mengkaji keberkesanan polisi, strategi pertanian dan pembangunan bagi mengatasi masalah ini, Hasilnya Dasar Pertanian Negara (DPN) I dilancarkan pada tahun 1984-1991. Fokus utama DPN I adalah bertujuan untuk memoden dan mempergiatkan semula sektor pertanian dengan memaksimumkan pendapatan pertanian melalui penggunaan sumber dengan cekap dan menggerak serta meningkat semula sumbangan sektor ini dalam pembangunan negara. Nadi pelaksanaan DPN I adalah untuk memaksimumkan pendapatan pertanian melalui penggunaan sumber yang cekap. Pelaksanaan DPNI telah memperlihatkan program IADP yang dilaksanakan telah memberi faedah kepada sejumlah 514,000 keluarga (Chamhuri, 1995).

Namun demikian, pelaksanaan DPN I telah mengalami masalah dalam penawaran seperti kekurangan buruh, peningkatan dalam paras upah, kenaikan kos pembangunan tanah serta kekurangan teknologi dan inovasi. Kekangan penawaran telah mengurangkan daya saing eksport komoditi pertanian dan juga telah melembatkan pertumbuhan. Kekangan yang wujud dalam DPN I telah mengakibatkan kerajaan mengkaji semula dasar ini dan hasilnya DPN II diwujudkan.

DPN II dilancarkan pada tahun 1992 bertujuan untuk memaksimumkan pendapatan melalui penggunaan sumber yang cekap dan peningkatan industri berasaskan sumber yang optimum. Pelaksanaan DPN II juga, bertujuan untuk mencapai pembangunan yang seimbang antara sektor pertanian dan industri, mengintergrasikan sektor pertanian dengan sektor lain, dan memastikan pembangunan pertanian lestari merupakan ekemen baru yang diperkenalkan. DPN II mengutarakan beberapa pembaharuan dalam strategi:

- i. menempatkan semula peranan sektor swasta sebagai peserta aktif untuk bersaing dengan sektor pembuatan menarik faktor pengeluaran ke perusahaan pertanian.
- ii. Penyelidikan dan pembangunan dan inovasi ialah strategi utama ke arah pertanian moden, progresif dan daya saing
- iii. Pembukaan tanah pertanian dipindahkan ke Sabah dan Sarawak
- iv. Mewujudkan sektor makanan yang dinamik, polisi makanan tidak terbatas hanya keperluan domestik atau menggantikan import tetapi untuk mengambil peluang pasaran eksport yang berkembang pesat
- v. Meningkatkan potensi eksport komoditi pertanian, beberapa reformasi pemasaran akan dilaksanakan.

Namun begitu pada awal tahun 1990 sektor pertanian menghadapi cabaran globalisasi yang diterjemahkan dalam bentuk liberalisasi perdagangan dan aliran bebas antara negara. Globalisasi juga telah meningkatkan persaingan dan pada masa yang sama membuka peluang pasaran yang luas. DPN II tidak mengambil perhitungan perkembangan global ini. Kesannya, krisis kewangan pada tahun 1997

telah mengugat kestabilan dan keselamatan penawaran makanan. Semasa krisis nilai ringgit telah meningkatkan nilai import makanan (tidak termasuk kelapa sawit). Imbangan perdagangan makanan adalah negatif iaitu mencapai RM4.74 billion iaitu 49 peratus daripada kurangan dalam imbangan pembayaran untuk barang dan perkhidmatan. Susutan nilai ringgit juga telah meningkatkan kos input pertanian dan juga harga barang makanan yang memberi tekanan terhadap inflasi (Fatimah, 2008b). Situasi ini memberi kesan kepada daya saing sektor pertanian.

Bagi mengatasi kemelut ini, DPN III telah dilancarkan bagi tahun 1998 hingga 2010. Teras utama polisi ini yang diterapkan bagi tujuan mewujudkan kitaran baru sektor pertanian yang lebih dinamik, berpanduan kepada teknologi yang berdaya saing. Fatimah (2008) menjelaskan sekuriti makanan negara perlu dilihat dalam perspektif yang baru terutama dari segi ketidaktentuan penawaran dalam empat dekat yang lepas, penggunaan teknologi, ancaman bencana alam, perubahan iklim dunia, persaingan sumber pertanian untuk pengeluaran sumber makanan dan biofuel.

Pengubalan semula DPN telah memberi halatuju yang baru dalam meningkatkan pencapaian sekuriti makanan negara. Penekanan yang cuba diterapkan adalah bertujuan untuk memaksimumkan sumbangan sektor pertanian kepada Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK), pendapatan eksport di samping meningkatkan pendapatan petani, penternak dan nelayan. Usaha-usaha yang akan dilaksanakan sepanjang tempoh DPN III diterjemahkan melalui objektif yang disasarkan iaitu:

- i Meningkatkan sekuriti makanan (*food security*);
- ii Meningkatkan produktiviti dan daya saing sektor pertanian;
- iii Mengukuhkan pertanian dengan sektor-sektor lain;
- iv Mewujudkan sumber pertumbuhan yang baru untuk sektor pertanian; dan
- v Memulihara serta menggunakan sumber-sumber asli secara mampan.

DPN III juga turut mewujudkan dua pendekatan strategik yang baru iaitu pendekatan perhutanan dan pendekatan berasaskan produk. Tujuan utama pendekatan ini diwujudkan bertujuan untuk memastikan kelestarian pertumbuhan sektor pertanian. Pendekatan ini dipercayai dan diyakini akan saling melengkapi diantara objektif yang disasarkan. Dalam pelaksanaan DPN III, garis panduan yang jelas juga disusun bagi membentuk penglibatan semua agensi yang terlibat dalam menyokong usaha kerajaan meningkatkan pengeluaran makanan negara. Setiap agensi akan memainkan peranan mengikut peruntukan undang-undang yang telah ditetapkan dan akhir sekali penglibatan agensi akan menghasilkan impak kepada kedudukan sekuriti makanan negara (Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani, 1998).

Secara umumnya sepanjang RMKe-1 hingga RMKe-9, Dasar Pertanian Negara telah digubal sebanyak tiga kali. Pengubalan semula dasar ini adalah bertujuan untuk memelihara kepentingan sektor pertanian dalam memacukan pertumbuhan negara. Di samping itu, tuntutan kepada perubahan semasa juga memberi impak yang besar kepada pengubalan semula dasar ini. Pembangunan dasar sektor ini bukan hanya mensasar kepada pencapaian pengeluaran makanan negara, malah pelaksanaan dasar ini juga turut memainkan peranan penting dalam mempertingkatkan taraf hidup golongan luar bandar khususnya masyarakat petani. Pengurangan kadar kemiskinan golongan luar bandar menjelaskan bahawa pelaksanaan dasar ini telah mencapai matlamat yang disasarkan. Namun, peranan dan penglibatan agensi dalam sektor ini perlu diperincikan lagi, bagi membolehkan golongan ini bebas sepenuhnya daripada belenggu kemiskinan.

IMPAK PERBELANJAAN AWAM SEKTOR PERTANIAN DI KALANGAN MASYARAKAT LUAR BANDAR

Walaupun isu kemiskinan di kalangan penduduk luar bandar tidak dapat dihapuskan sama sekali namun hasil perbelanjaan awam dalam sektor ini telah mencapai sasaran sebagaimana yang disasarkan.

Pencapaian ini diterjemahkan melalui pengurangan kemiskinan dan peningkatan taraf hidup golongan luar bandar. Pelaburan yang dilakukan oleh kerajaan dalam sektor ini juga, telah berupaya meningkatkan kualiti hidup golongan ini untuk terus berdaya saing dalam menyumbang pengeluaran makanan negara. Impak pencapaian ini juga boleh disaksikan melalui pengurangan kadar kemiskinan dalam sektor pertanian sebagaimana ditunjukkan dalam Jadual 5 di bawah. Jika disaksikan pada tahun 1970-an yakni dalam tempoh RMKe-1 dan RMKe-2, kadar kemiskinan di kalangan semua subsektor adalah tinggi, namun dengan pelaburan yang dilakukan oleh kerajaan, usaha ini telah menampakkan kejayaan di mana kadar kemiskinan berjaya dikurang dari tahun ke tahun. Walaupun data terkini mengikut subsektor tidak diperolehi, namun pengkaji yakin bahawa kadar kemiskinan golongan ini berjaya dikurangkan di bawah 10 peratus pada RMKe-9 berikutan komitmen dan kejitian kerajaan dalam mempertingkat dan membangunkan masyarakat luar bandar.

Jadual 5
Kadar Kemiskinan Dalam Subsektor Pertanian di Semenanjung Malaysia bagi Tahun 1970 Hingga 1999
(Peratus)

Subsektor	1970	1980	1985	1999
Pekebun kecil getah	64.7	41.3	39.2	15.7
Pekebun kecil kelapa sawit	30.3	7.7	5.7	10.4
Pekebun kecil kelapa	52.8	38.9	31.1	12.3
Petani padi	88.1	52.7	58.3	33.9
Pertanian lain	91.8	64.2	47.5	14.6
Nelayan	73.2	45.3	43.5	10.2
Pekerja estet	40.0	35.1	39.0	9.8

Sumber: Malaysia (pelbagai tahun)

Jadual di atas juga turut menyaksikan sub sektor tanaman padi mempunyai kadar kemiskinan yang tinggi berbanding subsektor lain. Keadaan ini menggambarkan kemiskinan di kalangan kaum Melayu turut tinggi berbanding kaum lain. Ini kerana majoriti petani yang terlibat dalam aktiviti penanaman padi adalah orang Melayu. Melalui usaha yang berterusan oleh kerajaan melalui perbelanjaan awam turut menampakkan hasilnya di mana kadar kemiskinan golongan ini berjaya dikurangkan pada kadar 33.9 peratus (1999) berbanding 88.1 peratus (1970).

Di samping itu juga, pelaburan dan program yang dilakukan oleh kerajaan juga telah menunjukkan peningkatan pendapatan bagi subsektor ini. Dengan mengambil contoh subsektor petani padi di IADP Jelapang Padi, purata pendapatan pesawah telah menunjukkan peningkatan daripada RM195.20 sebulan pada awal tahun 1980an kepada RM1302.81 sebulan pada tahun 2004 sebagaimana ditunjukkan dalam Jadual 6. Sementara itu, kadar kemiskinan juga berjaya dikurangkan kepada sifar pada tahun 2004. Manakala bagi kawasan KADA, kadar kemiskinan berjaya dikurangkan kepada 5.5 peratus pada 2004 berbanding 67 peratus kemiskinan sebelum projek itu dilaksanakan. Bagi IADP Seberang Perak dan Pulau Pinang kadar kemiskinan telah berjaya dikurangkan kepada sifar pada tahun 2004. Sementara itu, bagi kawasan IADP yang lain, kadar kemiskinan telah menurun di bawah kadar 8 peratus. Senario ini memperlihatkan usaha yang berterusan oleh kerajaan telah menghasilkan satu paradigma yang baru dalam sektor ini. Melalui penekanan transformasi dalam sektor pertanian melalui penyelidikan dan teknologi ianya telah menghasilkan satu impak yang besar dalam pembangunan sektor ini.

Ini kerana pelaburan kerajaan dalam pembangunan infrastruktur telah memberi kesan positif untuk meningkatkan kebajikan golongan miskin sebagai contoh di China, 10,000 Yuan perbelanjaan kerajaan ke atas jalan raya dapat mengeluarkan 3 orang daripada kemiskinan manakala di India 100 Bil Rupee

pelaburan ke atas jalan raya mengurangkan 0.65 peratus dengan 124 orang meningkatkan pendapatan ke atas garis kemiskinan. Walaupun impak pelaburan kerajaan mengambil masa yang agak lama untuk menilai keberkesannya, namun ianya amat bermakna kerana kemiskinan golongan ini tidak akan diwarisi oleh generasi yang akan datang.

Jadual 6
Pendapatan Dan Kadar Kemiskinan Di Kalangan Petani

JELAPANG	PURATA PENDAPATAN SEBULAN (RM)		PERATUS KEMISKINAN (%)	
	SEBELUM PROJEK	2004	SEBELUM PROJEK	2004
MADA	56.00	1350.00	72	4.3
KADA	54.00	637.00	67	5.5
Kerian Sungai Manik	207.00	1233.00	100	0
Barat Laut Selangor	238.00	1166.00	65	2
Pulau Pinang	167.00	2879.50	Na	0
Seberang Perak	240.00	1200.00	60	0
KETARA	406.00	858.00	48	7
Kemasin Semerak	172.00	1099.00	55	7
PURATA	192.50	1302.81	58.37	3.23

Sumber: Laporan Tahunan Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani, (2004)

RUMUSAN

Secara keseluruhannya, kerajaan telah membelanjakan RM40,052 juta bagi membiayai program di atas sepanjang RMKe-1 hingga RMKe-9 sebagaimana ditunjukkan di Jadual 7. Program pembangunan dan pemodenan pertanian diberi penekanan sebagai pemangkin sektor tersebut. Situasi ini memperlihatkan usaha kerajaan yang berterusan untuk membangunkan dan memajukan sektor pertanian sekaligus membasmi kemiskinan luar bandar. Dengan pelaksanaan program ini, secara langsung kadar kemiskinan telah dapat dikurangkan. Terdapat banyak petunjuk membuktikan bahawa pelaksanaan program ini memberi impak yang besar dalam pembangunan masyarakat luar bandar. Namun begitu, semakan semula

Jadual 7
Pengagihan Peruntukan Mengikut Program dan Aktiviti

Program dan aktiviti	Jumlah peruntukan mengikut program (RM juta)	Jumlah peruntukan sektor pertanian (RM juta)	Peratus peruntukan mengikut program berbanding peruntukan sektor pertanian (%)
Pembangunan tanah baru ¹	9,122.52	13,404.60	68.0
Pembangunan dan Permodenan Pertanian ²	17,177.50	19,654.60	87.4
Khidmat Sokongan Pertanian ³	8,255.73	42,933.20	19.2
Memperkasakan sektor pertania ⁴	5,496.30	11,435	48.1

¹Tumpuan program pada RMKe-1 hingga RMKe-4

²Tumpuan program pada RMKe-5 hingga RMKe-9

³Tumpuan program pada RMKe-1 hingga RMKe-9

⁴Tumpuan program pada RMKe-9

ke atas purata garis kemiskinan perlu dikaji semula susulan daripada perubahan masa. Ini kerana walaupun dikatakan golongan petani telah berjaya melepasi purata garis kemiskinan, pada hakikatnya golongan ini menderita dalam diam ekoran daripada ketidakcukupan pendapatan untuk mendapat keperluan isi rumah.

Di samping itu juga, penggubalan Dasar Pertanian Negara diyakini juga turut menyumbang kepada peningkatan kualiti kehidupan masyarakat luar bandar. Penekanan melalui program dan aktiviti yang disasarkan menampakkan kejayaan perlaksanaan dasar berkenaan. Namun begitu masih ada lagi ruang-ruang yang perlu diberi perhatian terutamanya pembangunan modal insan di kalangan para petani dalam memacu pertumbuhan sektor pertanian negara.

Menjadi harapan pada RMKe-10 akan memperlihatkan perubahan pradigma sektor pertanian dengan penerokaan pasaran yang lebih gopal giat dilaksanakan. Di samping itu juga, pihak kerajaan perlu mengkaji dan mengenalpasti tanaman yang betul-betul berpotensi untuk dimajukan dan memenuhi permintaan antarabangsa. Melalui pendekatan ini, secara langsung akan melahirkan usahawan yang berkaliber di dalam sektor pertanian.

Dalam usaha membasmi kemiskinan masyarakat luar bandar, peranan setiap kementerian perlu dimobalikasi. Kebergantungan kepada sesebuah kementerian atau agensi terbabit perlu dielakkan. Ini kerana kemiskinan pada dewasa ini tidak hanya tertumpu kepada kawasan luar bandar sahaja, malah kemiskinan di bandar juga telah menunjukkan peningkatan yang ketara. Situasi ini menuntut supaya penglibatan semua pihak secara kondusif bagi memastikan taraf hidup masyarakat samada di bandar dan di luar bandar dapat ditingkat sepenuhnya.

RUJUKAN

- Arsenio M Balisacan. 2004. Averting Hunger and Food Insecurity in Asia. *Asian Journal of Agricultural and Development* 1(1): 36-55.
- Chamhuri Siwar. (2004). Pembasmian Kemiskinan Dalam Fasa Dasar Ekonomi Baru (1971-1990) Hingga Dasar Wawasan Negara (2002-2010) Satu Penilaian. Dalam Mohamad Khairuddin Mohamad dan Ahmad Syahir Sarani. *Pembasmian Kemiskinan Bandar dan Luar Bandar*:5-49. Petaling Jaya, Selangor : Institut Perkembangan Minda.
- Chamhuri Siwar (1995) *Pengeluaran Padi dan Beras Negara: Beberapa Isu dan masalah Kelestarian Pembangunan* dalam Nik Hashim Mustapha dan Mohd Fauzi Mohd Jani, Pembangunan Pertanian Lestari Bangi, Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Fatimah Mohamed Arshad (2008). *Krisis makanan: senario di tahap global*, Kertas Kerja dalam seminar Strategi Baru ke arah Sekuriti Makanan, anjuran Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani, Universiti Putra Malaysia dan Institute of Strategic and International Studies, Putrajaya, 14 Julai.
- Fatimah Mohamed Arshad (2008a). Isu dan krisis makanan: Opsyen kepada Malaysia. Kertas Kerja Seminar Krisis Makanan. Anjuran Insitut Tadbiran Awam Negara (INTAN), Kuala Lumpur, 5 Jun.
- Fatimah Mohamed Arshad (2008b), Evolusi dan Hala Tuju Sektor Pertanian di Malaysia dalam Asan Ali Golam Hassan, *Pembangunan Wilayah dan Alam Sekitar: Cabaran dalam Merealisasikan Rancangan Malaysia Kesembilan*, Sintok: Universiti Utara Malaysia.
- Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani. *Laporan Tahunan (2004)*. Kuala Lumpur: Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani.
- Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani (1998) *Dasar Pertanian Ketiga,1998-2010*, Kuala Lumpur: Kementerian Pertanian dan Industri Asas Tani.
- Malaysia. (1970). Rancangan Malaysia Kedua 1970-1975, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Malaysia. (1976). Rancangan Malaysia Ketiga 1976-1980, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Malaysia. (1981). Rancangan Malaysia Keempat 1981-1985, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.

- Malaysia. (1986). Rancangan Malaysia Kelima 1986-1990, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Malaysia. (1991). Rancangan Malaysia Keenam 1991-1995, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Malaysia. (1996). Rancangan Malaysia Ketujuh 1996-2000, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Malaysia. (2000). Rancangan Malaysia Kelapan 2001-2005, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Malaysia. (2006). Rancangan Malaysia Kesembilan 2006-2010, Kuala Lumpur, Percetakan Negara.
- Walliman, N. (2001). *Your Research Project*. London: Sage Publication.
- _____ Koperasi Permodalan FELDA, dilayari pada 20 Mac 2008 dari www.felda.net.my.
- _____ Ucapan Menteri Pertanian dan Industri Asas Tani, dilayari pada 1 April 2010 dari www.moa.gov.my/html/themes/moa2_new/.
- Utusan Malaysia. 25 Januari 2008.
- Berita Harian. 8 Disember 2004.

LAMPIRAN

BPM	Bank Pertanian Malaysia
DARA	Lembaga Kemajuan Pahang Tenggara
DPN	Dasar Pertanian Negara
FELDA	Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan
FELCRA	Lembaga Pemuliharaan dan Penyatuan Tanah Persekutuan
FRIM	<i>Forest Research Institute of Malaysia</i>
IADP	Projek Pembangunan Pertanian Bersepadu
KADA	Lembaga Kemajuan Pertanian Kemubu
KEJORA	Lembaga Kemajuan Johor Tenggara
KETENGAH	Lembaga Kemajuan Terengganu Tengah
KESEDAR	Lembaga Kemajuan Kelantan Selatan
MARDI	Institut Penyelidikan dan Kemajuan Pertanian Malaysia
MPOB	<i>Malaysia Palm Oil Board</i>
RISDA	Pihak Berkuasa Kemajuan Pekebun Kecil Perusahaan Getah
RRIM	<i>Rubber Research Institute of Malaysia</i>